

EC
MA NDRIESHE

STARI ZANATI U PRIZRENU

FEBRUAR , 2024

STARI ZANATI U PRIZRENU

Izdavač: EC Ma Ndryshe
Ul. Fehmi Ladrovci 94, Prizren &
Ul. Džemajl Mustafa 9/1 L-4 No.7
www.ecmandryshe.org
& info@ecmandryshe.org
029 222 771 & 038 224 967

Istraživanje "Stari zanati u Prizrenu" ostvareno je od strane EC Ma Ndryshe, u sklopu projekta "Dalji strateški razvoj sveobuhvatnog kulturnog nasleđa", podržanog od strane Ministarstva za Kulturu, Omladinu i Sport.

Sadržaj i ovde podneti stavovi ne predstavljaju zvaničan stav donatora.

REPUBLIKA E KOSOVËS
MINISTRIA E KULTURËS, RINISË
DHE SPORTIT

UVOD

Začeci zanatstva kod ljudi su još u predistoriji, ili prostije, od kada je čovek počeo da radi za svoje potrebe opstanka. Pisati o zanatstvu znači tretirati jednu veoma staru granu privrede.

Tretiranje zanatstva po sebi, osim ekonomskog pitanja, sadrži i društveni, kulturni i estetski razvoj.

Iz istorijskih izvorišta se zna da je zanatstvo kao značajna grana privrede uzela maha razvoja u celoj Evropi u srednjem veku. Kao u celoj Evropi, i u našoj zemlji, zanatstvo se počelo razvijati u srednjem veku ali da je najveći i izvanredan razvoj postignut u toku Osmanlijskog Perioda.

Zanatstvo u Prizrenu kao delatnost bila je prisutna još u antičko doba, rimljana i u srednjem veku dok, pisani dokumenti dokazuju o ovome da postoje još od XIV veka. Zanatstvo kao grana privrede u Prizrenu doživela je maha u XVI veku. Prema pisanim izvorima, polovinom XVI-tog veka, Prizren je bio najveći grad na Kosovu, sa mnogobrojnim zanatskim prodavnicama (dućanima) i sa najvećim brojem zanata u zemlji. Ali, svoj najveći razvoj zanatstva postigao je u XVIII, XIX – XX-tom veku, gde, prema mnogim istraživačima Prizren, ne samo da je imao raznolikost zanata i mnogobrojne dućane za prodaju, imao je i takvih kapaciteta da poslove i zanatske proizvode izveze i van zemlje, po celom Balkanu a i po Evropi, Aziji i Africi. Zanatlje i zanati su bili takođe usko povezani sa njihovim udruženjima. Svaki zanat ili grupa približnih zanata imali su svoja udruženja dok su po zanatskim dućanima radili majstori, kalfe i šegrti.

Ne trebamo zaboraviti i žene majstore koje su radile po kućama gde su, osim kućnih potreba, one radile i za potrebe tržišta.

U XX-tom veku, a naročito nakon Drugog Svetskog Rata (DSR), tehnološkim razvojem i prelaskom sa manifakture na industriju, počelo je da bledi interesovanje za zanatske proizvode koji su rađeni ručnim radom. U prvim godinama nakon DSR-a, počinje pad i gašenje nekih starih zanata, (zanati Tabakaca, prerađivača kože, kazaza, šnajdera (krojača), prerađivača šajaka (vrste debelog štofa)

samardžija, potkivača, kazandžija (Kotlara), i dr.).nakon toga počelo je bavezno osnivanje zanatskih zadruga.

Odmah nakon DSR-a, u Prizrenu su zanatlje bili prinuđeni da se udruže i da osnuju svoje zadruge kao što su: Tabakaca (prerađivača kože), zadrugu brijaća-doterivača kose ("Svetlost"), krojača ("Proletar"), obućara ("Budućnost"- "Komuna"), prerađivača kože i zlatara "Filigran", prerađivača tekstila ("Printeks"), kazandžija i proizvođača noževa ("Bratstvo-Jedinstvo"), metalo-instalatera ("Metalac), kovača – proizvođača drvenih kola, stolara ("Napredak"), mlinara i pekara ("Bistrica"), čilimara, zadrugu za pravljenje suncobrana/ šatora i korpi ("Prizrenka"), itd. Tokom godina, neki od njih prelaze na preduzeće tipa fabrikanata (fabričkih proizvoda) kao : "Komuna", "Famipa", itd. dok zadruge kao one krojača i zlatara, ostale su iste sve do '90 tih godina ali bez nekog značajnijeg uspeha. Otkazivanjem socijalističkog sistema većina ovih zadruga su se raspale.

Nakon poslednjeg rata, na Kosovu je došlo do oživljavanja privrede i obnavljanja mnogobrojnih privrednih delatnosti obuhvatajući i zanate. Ali, u novom milenijumu, tehnologija i modernizacija su učinile svoje, došo je do gašenja tradicionalnog zanatstva i klasičnih zanata. Neki od zanata koji su delovali u Prizrenu, danas su prestali da postoj e, neki su se transformisali dok, većina njih rizikuju da nestanu. Međutim, u Prizrenu, neki od nekadašnjih zanata nastavljaju sa radom a vode ih njihovi majstori koji svojim rukama stvaraju veoma retka dela koja se smatraju i kao umetnička dela.

Zanatstvo je imalo veliki uticaj u društvenom i privrednom životu u Prizrenu, što se dokazuje i njihovom koncentracijom te nazivima starih naselja u Prizrenu, dobijena prema zanatima ili zanatljama koncentrisanih u tim naseljima. Većina zanata i zanatlja u Prizrenu bili su koncentrisani oko trga Šadrvana i blizu ili preko puta reke Lumbardha (nekada Bistrice). Mnogo naselja u Prizrenu i danas nose nazive prema zanatima koji su se obavljali u tim naseljima, kao npr.: Terzimahala, Tabakhane, Saračhana, Kovača, itd.

Uticaj zanata se primećuje i u prezimenima mnogih porodica u Prizrenu, čiji preci su obavljali ranije neki takav zanat, kao npr.: Tyfekči , Kovači, Bičakči, Kantardži, Tabaku, Kazazi, Terziu, Nalbani, Berberi, Halaci, Jorgandži, Bojadži, Sarači, Jagdžiu, Geštenja, Špata, itd.

Broj zanata u Prizrenu tokom vekova XVI - XX:

- UXVI-tom veku u Prizrenu je bilo oko 45 zanata i pod-zanata;
- U XVII-tom veku u Prizrenu je bilo oko 60 zanata i pod-zanata;
- U XVIII-tom veku u Prizrenu je bilo oko 70 zanata i pod-zanata;
- UXIX-tom veku u Prizrenu je bilo oko 120 zanata i pod-zanata;
- Na početku XX-tog veka (1913) u Prizrenu je bilo oko 40 zanata i pod-zanata;
- Na kraju XX-tog veka (1982) u Prizrenu je bilo oko 70 zanata i pod-zanata;

Podela zanata prema kategorijama u XIX-tom veku:

Uzmimo primera radi XIX vek, s obzirom da je to bio vremenski period sa najvećim razvojem zanatstva u istoriji Prizrena. Prema pisanim izvorima tog vremena, klasifikacija zanata u gradu Prizrenu prema njihovim velikim granama u XIX veku izgledao je ovako:

1. Prerada metala - 27 zanata (profesija)
- Zlatari, proizvođači oružja, kovači, kazandžije, kalajdžije, izradioci britvi, makaza, časovničari, potkivači, itd.

Preradioci kože - 10 zanata (profesija) – izradioci drvnih posuda, obućari, sarači (sedlari), krznar, izradioci šajaka, opančari, papučari, itd.

2. Preradioci tekstila - 19 zanata (profesija) – krojači, gajtandžije, izradioci kapa čeleše (ćulahdžija), bojadžija (farbar), tkači i vezinci, preradioci svile, marama, jastuka, jorgana, ćilima itd.

3. Grana građevine - 8 zanata (profesija)
- Kamenorezci, zidari, česmari, bunardžije, crepari, olučari, crepuljaši, kaldrmdžije, itd.

4. Preradioci drveta - 16 zanata (profesija) – Drvorezci, samardžije, izradioci lula, korpi, četki, kašika, nanula (klompi), itd.

5. Grana za hranu - 26 zanata (profesija)
- Pekari, kuvari, mlekari, bozadžije, mesari, crevari, simitari, kajmakdžije, šeċerdžije, leblebidžije, kestendžije, lokumdžije, salepdžije, kafedžije, alvadžije, itd.

6. Radovi od gline - 3 zanata (profesija)

- Grnčari, izrađivači lula, izrađivači cevova;

7. Uslužne grane i ostali - 15 zanata (profesija) – Mlinari, berberi, svećari, duvandžije, ugljardžije, sapundžije, telaldžije, arabadžije, pajtondžije, itd.

Sve grane zanata imale su i svoje slične zanate koji su imale svoju radionicu, prodavnicu i svoje specifičnosti.

Glavni zanati u Prizrenu:

Zlatari (Kujundžije)

Zanat zlatara je umetnički zanat koji se bavi izradom nakita kao i ukrašavanja nameštaja i oružja od strane majstora zlatara. Zanat zlatara u Prizrenu je poznat još u XIII-tom veku ali je svoj najveći zalet dobio u narednim vekovima. U XVI-tom veku u Prizrenu je bilo 5 radionica zlatara, ali procvat je dostigao u XIX – XX veku, kada je bilo oko 50 radionica zlatara.

Radovi su uglavnom izrađivani od zlata i kvalitetnog srebra sa zlatom, dok su ostali bili od mesinga, bakra i bronce, u većini slučajeva ukrašeni su sa skupocenim kamenjem i čelibarom. Prizrenski zlatari su izrađivali nakite za stanovnike grada i okolnih sela ali, u XIX – XX veka bilo je i proizvoda koji su se izvozili i van zemlje. Zatvorene narukvice sa nekoliko redova lanaca kao i neke vrste pafti pojasa, kutija za duvan i čibuk su izrađeni u XVII-XIX veku.

Fig. 1. Zlatara, proces rada prizrenskih zlatara, tokom 60' godina XX veka

(Kosovo nekad i sad)

Čosteci za satove muškaraca, nakit za glavu, opremu sa prekoramenicama, narukvice sa jednim i više delova, ramovi za ogledala, pepeljare, čaše za vodu i vino, šoljice, itd. su poslednje u XIX -tom veku i početka XX-tog veka. Najnoviji radovi su lančići za muškarce, minduše, ogrlice za žene, jednodernih narukvica, dvodelnih i višedelnih zatvorenog tipa, broševa i srebrnih filigranskih pojaseva, itd. Osim privatnih prodavnica (dućana), zlatarski proizvodi se izrađuju u radionici "Filigran" koja je osnovana 1946 godine. Dućani zlatara uglavnom su bili u čaršiji kujundžija i na Trgu Šadrvan a kasnije i u naseljima okolo i u Baždarani.

Zanat zlatara nastavlja da funkcioniše kao jedan tradicionalni zanat u Prizrenu ali sada, osim u malom broju dućana privatnih zanatlija kao i radionica i dućana Filigrana koji nastavljaju da čuvaju tradiciju i

tradicionalne proizvode, ostali dućani su se transformisali i modernizovali. Danas privatni zlatari izrađuju nove modele od zlata i srebra, prilagođavajući se novim zahtevima vremena i kupaca. Zlatara danas u Prizrenu je počela da liči više trgovinu nakita i dragocenih metala nego nekadašnjeg zanatstva. Među najstarijim majstorima zanata zlatara u Prizrenu, smatraju se:

Pjeter Kolveši, Anton Kolveši, Matej Vučaj, Lorenc Vučaj, Andreja Vučaj, Fran Vučaj, Matej Gaši, Mark Gaši, Simon Pali, Paluš Pali, Lora Pali, Seba Augustin Delhysa, Džon Delhysa, Kol Delhysa, Pjeter Šahta, Krist Šahta, Šani Šahta, Tuš Šahta, Luz Kolveši, Lon Kolveši, Bal Jak Đoni itd. Zanat zlatara bio je nasleđen po generacijama. Nakon stare generacije majstora imamo i naslednike i to u velikom broju.

*Fig. 2. Zanat Zlatara,
proces rada filigrana
(S. Karahoda)*

zrađivači oružja

Zanat izrađivača oružja, iako veoma povezan sa ostalim metaloprerađivačkim zanatima, postojao je kao jedan poseban zanat i to veoma razvijen u Prizrenu. Zanat izrađivača oružja a naročito onaj za izradu pušaka u Prizrenu, počeo je još u XVII-tom veku. U XIX-tom veku Prizren je bio jedan od glavnih gradova za proizvodnju oružja na Balkanskom Poluostrvu. Prema izvorima pisanih od strane autora albanaca i stranaca, 1886 god. u Prizrenu su postojale 53 radionice cevova i okidača za vatrena oružja i oko 150 radionica za ukrasivanje oružja zlatom i srebrom. Puške i sablje su bile izrađivane tehnikom mlačenja, prosipanjem, rezbarijom "savat", filigranom i granulacijom. Prema starosti, izrada sablji u Prizrenu je veoma rana dok su duge puške i kubure proizvedene uglavnom u XVIII i XIX-tom veku kao i u početku XX-tog veka. Prizrenske puške kao i sablje i jatagani (bodeži) izvozile su se ne samo unutar teritorije albanaca već i u Evropi, Maloj Aziji i u Aziji. Nakon industrijske revolucije, puške i pištolji se više nisu proizvodili od strane privatnih zanatlija. Zanatlje za izradu pušaka su prešli na drugim zanatima dok se vatreno oružje počelo proizvoditi po fabrikama pod nadzorom države. Danas, zanat proizvodnje vatrenog oružja ne funkcioniše više.

Bojadžije (Farbari)

Zanat bojadžije (farbara) prema pisanim izvorima, prisutni su u Prizrenu još od XVI-tog veka, gde je na kraju XVI-tog veka bilo 4 zanatlija bojadžija. Bojadžije su bili veoma važni s obzirom da su bili usko povezani i sa ostalim zanatima tekstila ili krojačkim zanatom, gajtandžijama, mafesdžijama (maramašima) itd. koji su uvek imali potrebe za bojadžije za farbanje konaca i platna, svile pamuka i vune. Ručnim alatkama su farbali svilene niti, vune i pamuka kao i platna šivena za nošnje kao i za opreme domaćinstva. Sa ovim zanatom su se bavili i gajtandžije, terzije (krojači), svilarski radnici i obućari.

Prizrenske zanatlje su bili jedno od retkih majstora, jer su u određenom vremenu radili sa bojama koje su sami izrađivali od domaćih biljaka a radili su i sa uvezenim bojama. Industrijalizacijom zemlje, u XX-tom veku, ovaj zanat je otuđen ili modifikovan. Nije bilo više potrebe da se farbaju konci, platna, pamuk i vuna. Bojadžije su prešli uglavnom na farbanju materijala od kože, cipela i kožnih jakni.

Zanat je možda nastavio da funkcioniše ali sada je već bio dosta izmenjen i nije više tradicionalan kao ranije. Među najpoznatijim majstorima ovog zanata bili su: Fehim Bojadžiu, Jusuf i Hazer Hodža, Sylejman Gorali, Galip i Muharem Hisari, itd.

Fig. 3. Zanat britvadžija,
proces rada, Ali Šnik
(M.Šukriu)

Britvadžije (Bučuklije)

Zanat britvadžije ili za noževe u prošlom veku bio je dosta značajan u Prizrenu. On ima jednu dugu staru tradiciju, ali najveći razvoj je postigao u XIX-tom veku, u Prizrenu bilo je oko 50 radionica britvadžija. Proizvodi britvadžija upotrebljavani su za domaćinstvo, upotrebljeni su i kao hladno oružje a u nekim slučajevima i kao deo muške nošnje. Alati britvadžija bili su : testera, turpija, svrdlo sa pokretanjem pomoću kaiša, čekići različitih dimenzija, nakovnji, mengele, ručni ili rotacioni oštrač koji se pokretao pokretanjem nogu (od 1932 g. sa elektroenergijom) itd. Prizrenske britvadžije su sirovinu za ovaj zanat dobijali od domaćih kovača (metale) a od mesara (rogove životinja). Sirovina za ovaj zanat bile su rogovi ovna, bivola, vola ili, u specijalnim slučajevima i rogovi jelena kao i gvozdene šipke a kasnije od čelika i debelog mesinga (parazak) ili tankog (sa strane). Prizrenske britvadžije su u XIX-tom veku proizvodili i bodeže (handžare). Proizvodi zanata britvadžija su bili veoma traženi i van grada Prizrena, noževi i bodeži (handžari) su izvezeni u mnogo značajnih gradova

Balkana. Dućani britvadžija su bili u naselju sa istim nazivom i u naselju Arasta.

U XX-tom veku, nakon industrijskog razvoja, zanat britvadžija počinje da opada, proizvodnja britava i noževa po fabrikama je udaljila zanatlje a i interesovanje mlađih za ovaj zanat. Zanat britvadžija, uprkos velikih izazova, nije nestao u Prizrenu. On je i danas nastavio da radi. Zanat britvadžija možemo naići u centru grada, preko puta Kamenog Mosta, kod Konaka Šani Efendije.

Fig. 4. Razni proizvodi
britvadžija (M.Šukriu)

Drvorezbari

Prirodno bogatstvo regiona Prizrena sa šumama i drvećem različitih vrsta, omogućilo je razvoj zanata drvorezbarstva. U XVII veku u Prizrenu bilo je oko 30 drvorezbara. U narednim vekovima ovaj zanat se povećavao neprestano postižući svoj krov na kraju XIX-tog veka. Zanatlije drvorezbari su se bavili proizvodnjom objekata od drveta za domaću upotrebu, ostvarenu od strane majstora za preradu drveta. Ovi zanatljici su na neki način bili umetnici koji su ukrašavali kuće i posebne objekte. Proizvodnja drvorezbara bila je veoma široka, oni su proizvodili sanduke, sanduke za mlade, dekorativne kutije, preslice, okvire, štapove (palice), muzičke instrumente, načve za brašno, kolevke, raonike, jarmove, sudove za mlečne proizvode, nameštaj za unutrašnje delove kuće (tavane, vrata, dolape, stubove), itd. Drvorezci su bili i zanatlije i surladžija, čibukdžija, izradioci kašika, drvenih kola, četki, sita, i zanata za pletenje korpi.

Treba naglasiti da u vreme kada je Prizren bio veliki proizvođač oružja,drvorezbari su pravili kundake za puške i revolvere.

Dela zanatlija drvorezaca se mogu videti i danas po starim zgradama Prizrena kao umetnička dela rađena sa posebnim stilom i sa raznim motivima. Zanatstvo ručnog drvorezbarenja i prostim mehaničkim alatima iz dana u dan se gasi. U Prizrenu je ostao veoma mali broj tradicionalnih drvorezbara, kombinujući na moderan način rad sa mehaničkim alatima i sa tehnologijom. Sa zanatstvomdrvorezbarijom su se bavili mnoge zanatlije, kao što su bili: Mustafa Bekteši i njegova deca Fahredin i Nedžmedin Bekteši, Džemil i Misin Fluku, Fehim i Jonuz Kačamaku, Ruždi Šehpotoku, Mehmed Potok, Bedridin Alači, Lutvi Koteri, Abdurahman Koro, Šyqri Motori, Mustafa Luma, Muhamed Kozniku, Džemal Agoli, Abaz Oreška, Ćazim e Tefik Hodža, Hadži Riza, Nešat Pačarizi, Sinan Cikuli, kao i : Šaban Alači, Hysni Hoti, Ramadan Redžeplari, itd.

*Fig. 5. Zanat
drvorezaca, proces rada
(M.Šukriu)*

Tkanje i vez

Tkanje i vez kao zanati su jedni od najstarijih, jer se obrađivao i učio po kućama. Ovaj zanat je usko vezan sa krojačkim zanatom ali, razlika je kod cilja i načinu proizvodnje. Ove rade u celini obavljao je ženski rod a posebno i na ritualni način su ih obrađivale isprošene devojke za miraz. Glavni alati tkanja i veza bili su razboj, čekrk, preslica, kopljje, razvlačilac, igla itd.

Osnovni materijali za tkanje bili su razni konci dok je vez mnogobrojnih odeća i delova

platna: kao mintan (vrste košulje, bluze), džamadana, ženskih prsluka, marama, dolama, dugačka haljina, čorape, pokrivači za razne nameštaje kao i nošnja su ukrašavane i izrađivane nitima od zlata i srebra.

Modele su kreirali sami majstori uglavnom zasnovane na prirodnu formu cveća i njihovih latica (ruža, ljubičica, zumbul, karanfil). Geometrijski ukrasi su bili u vidu kruga, trougla, kvadrata, četvorougla ili sitnih romba u vidu mreže, sa motivima spirale itd. Dok, od zoomorfnih motiva najviše su im se sviđali ptice, zmije, konji, zmajevi, u prirodnoj formi ili šematisovani. Znatan deo tekstila od svile čuvaju se po privatnim kućama, nasleđuju se sa generacije na generaciju a upotrebljavaju se i danas u slučajevima radosti ili žalosti.

*Fig. 6. Zanat tkanja, proces rada na razboju
(Kosovo nekad i sad 1973)*

*Fig. 7. Proces tkanja
na razboju
(Š. Siceca)*

Kovači

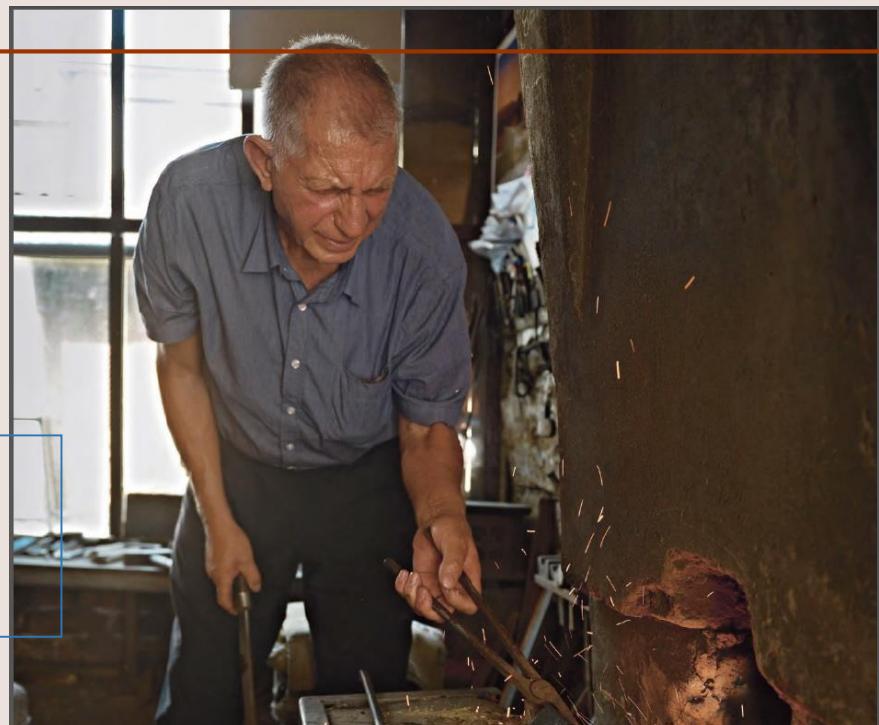
Kovački zanat je bio jedan od glavnih zanata mnogo vekova u Prizrenu, koji je poznat još od preistorije čovečanstva. Prema pisanim dokumentima kao zanatska delatnost se pojavljuje još u XVI-tom veku, kada je u Prizrenu bilo 8 kovača. Procvat ovog zanata bio je u XIX-XX veka, gde su se rad i njihovi proizvodi pojavljivali u svakom segmentu života, u poljoprivredi, stočarstvu, građevinarstvu, zanatstvu i u domaćinstvu.

Kovačnice su bile koncentrisane na desnoj strani reke Lumbardha (Bistrice), u blizini Kamenog Mosta i Helvetijske tekije ali, nisu nedostajale niti po drugim naseljima Prizrena (u Šadrvanu, Baždarhani, Terzimahali i Durmiš Aslan).

Kovači, tehnikom mlaćenja i prosipanjem metala, proizvodili su razne alate za upotrebu u svakodnevnom životu.

U njihovim radionicama rađene su i reparirane razne metalne alatke za svakodnevnu upotrebu u domaćinstvu, zatim razne poljoprivredne alatke (motike, sekire, kose, srpove, itd.). Uporedo s tim, izrađivane su alati za druge zanate (maše, čekiće, klešta, mešine, itd.). Osim pomenutih, kovači su ih snabdevali uglavnom i sa gvožđem i čelikom ostale kao što su britvadžije, izrađivače sablja i bodeža. Uporedo ovih, oni su snabdevali i izrađivače potkovica, kantara, makaza, potkivače, zanata izradioce pušaka, itd. Kovači su takođe proizvodili gvožđe za pegle, maše, kacije, potpornice za panjeve na odžacima, ražanj sa potpornicama, držaće za lampe (asmalampe), dugmad za dekoraciju vrata, zasune i čekiće za vrata, zvezdice za zasune i zvonca, parmakluk za prozore, lančeve, ogrlice za pse stada, ograde od gvožđa, zvona za stoku, sač za filije, itd.

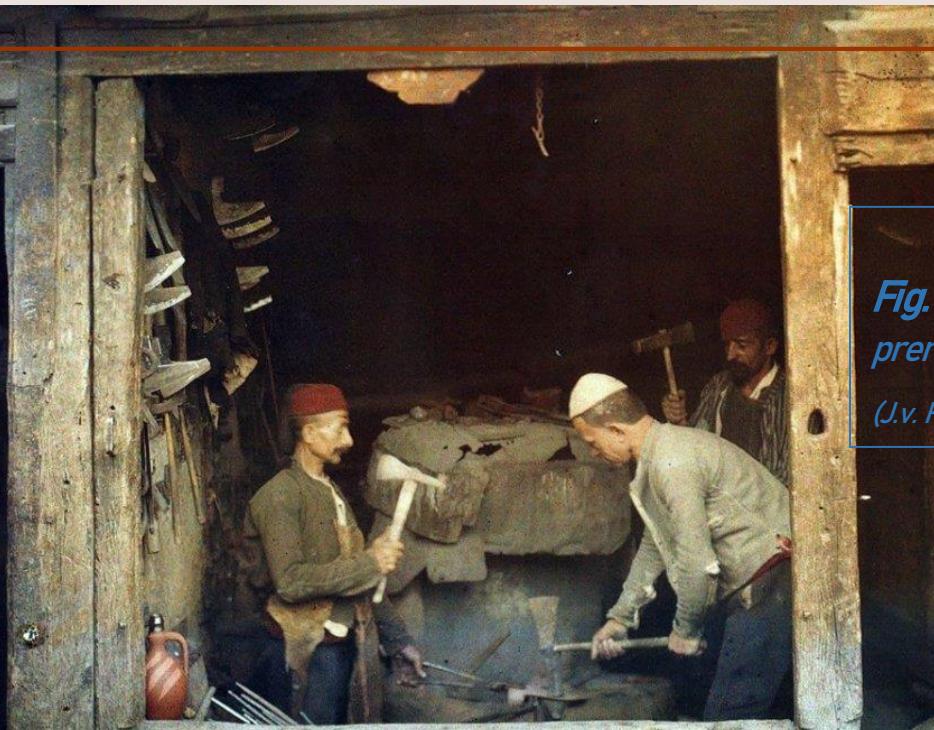
*Fig. 8. Zanat kovača,
proces rada
(S. Karahoda)*

Treba naglasiti takođe da mnogo od proizvoda prizrenских kovača su bili dekor i ukrasi i to veoma lepi i umetnički.

Zanat kovača je nastavio da se održava u Prizrenu ali sa manjim intezitetom, uz rizik da se ugasi zbog industrijskih i tehnoloških proizvoda.

Među najpoznatijim kovačima u Prizrenu bili su: Musa Jusufi, Bajram i Abaz Hamze, Kurteš i Osman Halabaku, Rasim Ibrahimović, Ibrahim Bajrami, Ali Alibajra, Jašar Fetahu, Šaqir Ibrahimović, Hasan Limani, Muharem Selimi i Ramadan Hasani, dok su generacija koja ih je nasledila: Abdula Alibajra, Fahredin Halabaki, Isa Paličko, Mušmek Ademi, Kurteš Derviši, Iliaz Selimi, Liman Hasani, Čemal Šaqiri, Nedžmedin Čukići, Dćemil Bangos, Minaq Limani.

*Fig. 9. Kovač, proces prerade metala u Prizrenu
(J.v. Hahn)*

Fotografi

Fotografi grada Prizrena, sa fotoaparatima i aparatima za reprodukciju preneli su na papir individualne figure, grupe ljudi i porodice i što je od značaja, ambijentalne motive i arhitekturne detalje grada Prizrena. Starije fotografije grada i građana urađene su od strane stranih fotografa. Ranije stvaralaštvo domaćih majstora u fotografskom zanatu izraženo je posebno u određivanju ugla fotografije, u režiji poza i osvetljenja objekata ili lica koje se slikalo. Zatim, pažljivo i majstorski vršeno je retuširanje negativa slike, izbor nijansiranog papira i eksponiranju tokom procesa za reprodukciju. U drugoj fazi razvoja zanata ili stvaranja fotografija primenjen je proces kolorizacije fotografije, ovom prilikom rađeno je veoma pažljivo na papir a ne na negativ kao što je rađeno ranije. Fotografiji je dat jedan ton sa raznim hemikalijama a zatim, svaka tačka fotografije obojena je specijalnom bojom, prema želji stvaraoca. U Prizrenu, prve zanatlje fotografije ili prvi majstori fotografije su u vremenu između dva svetska rata. Smatra se da su prvi majstori započeli svoju delatnost tokom 1920-1925 godine dok, ostali tokom 30-tih godina XX-tog veka. Nakon Drugog Svetskog Rata u Prizrenu je uzeo maha zanat fotografa, otvorene su mnogobrojne radnje fotografa, školovali su se i pripremili za majstora mnogi fotografi.

Tokom 70-80 godina, u Prizrenu je bilo mnogo poznatih fotografa dok, kod građana fotografija je postala ritual koji je bio svakodnevni.

Fotografi i fotografije bili su veoma značajni i na kraju XX-tog veka kao i na početku XXI – vog veka dok, digitalizacijom fotografije i modernom tehnologijom, fotografi kao zanatlje su izgubili značaj i većina dućana fotografa su se zatvorili.

Danas fotografi deluju kao profesionalci ili kao posebni umetnici ali ne više radeći po dućanima ili po radionicama već stvarajući majstorski fotografije, većina od njih su predstavljeni u digitalnoj formi i po socijalnim mrežama.

Među prvim i najpoznatijim fotografima u Prizrenu, bili su: Šerif i Raif Koro, Zef Mjeda, Faik Sadiku (Šarri), Ćemal Časo, Asaf Nurkolari i njegov sin Veton Nurkolari, Refki Dana, Kurtiš Aćifi, Refki Đini, Biter Kajtazi, Pera Perić, Bogi Petrović-Čelarso, Ndrek i Biter Mjeda, kod kojih su naučili majstorstvo njihova deca Seb, Marsel i Đon.

Ostali majstori fotografije bili su i braća Raif, Naim i Sami Bylygbaši, kao i Nešad Dizdari i Šani Kruša.

Ostali poznati fotografi Prizrenu bili su i: Selim Meca, Baškim Čakalli, Agron Raifi itd.

Gajtandžije

Zanat gajtandžija je povezan sa krojačima i izrađivačima šajaka s obzirom da ovi zanati komplementiraju jedan drugog. Sve do XVIII veka gajtandžije su upotrebljavali alatke od drveta, izrađene od strane majstora za drvoreze dok, nakon XVIII-tog veka alati su bili od metala.

Izvijali su trake ili vrpce od svilenih niti, srebra ili zlata za ukrašivanje nošnji. Gajtandžije su upotrebljavali različite alatke za rad kao: Izvijač, veliko kolo sa kalemima, točkovi koji se kreću uz pomoć ručke, itd.

Od gajtana pravljene su kopče (dugmad) za prsluke, džamadan i čostek, svežanj za kapuljaču, svežanj za tespixe (brojanice) itd. Za teme glave mlaade i za čakšire urađene su posebna izvijanja. Većina gajtandžija su obavljali i bojenje materijala od svile, pamuka, itd. upotrebljavajući mnogo šerpi prema potrebnim bojama. U potrebljavale prirodne boje a kasnije one uvezene, kao što su postupali i bojadžije. Ovaj zanat više ne postoji u Prizrenu. Nekada je ovaj zanat imao poznate majstore kao što su bili: Mustafa Kazazi i njegova deca: Rasim i Ćazim Kazazi, čerke : Myćereme Hasli i Magbule Pačarizi. Kao i porodica Tefik Rade.

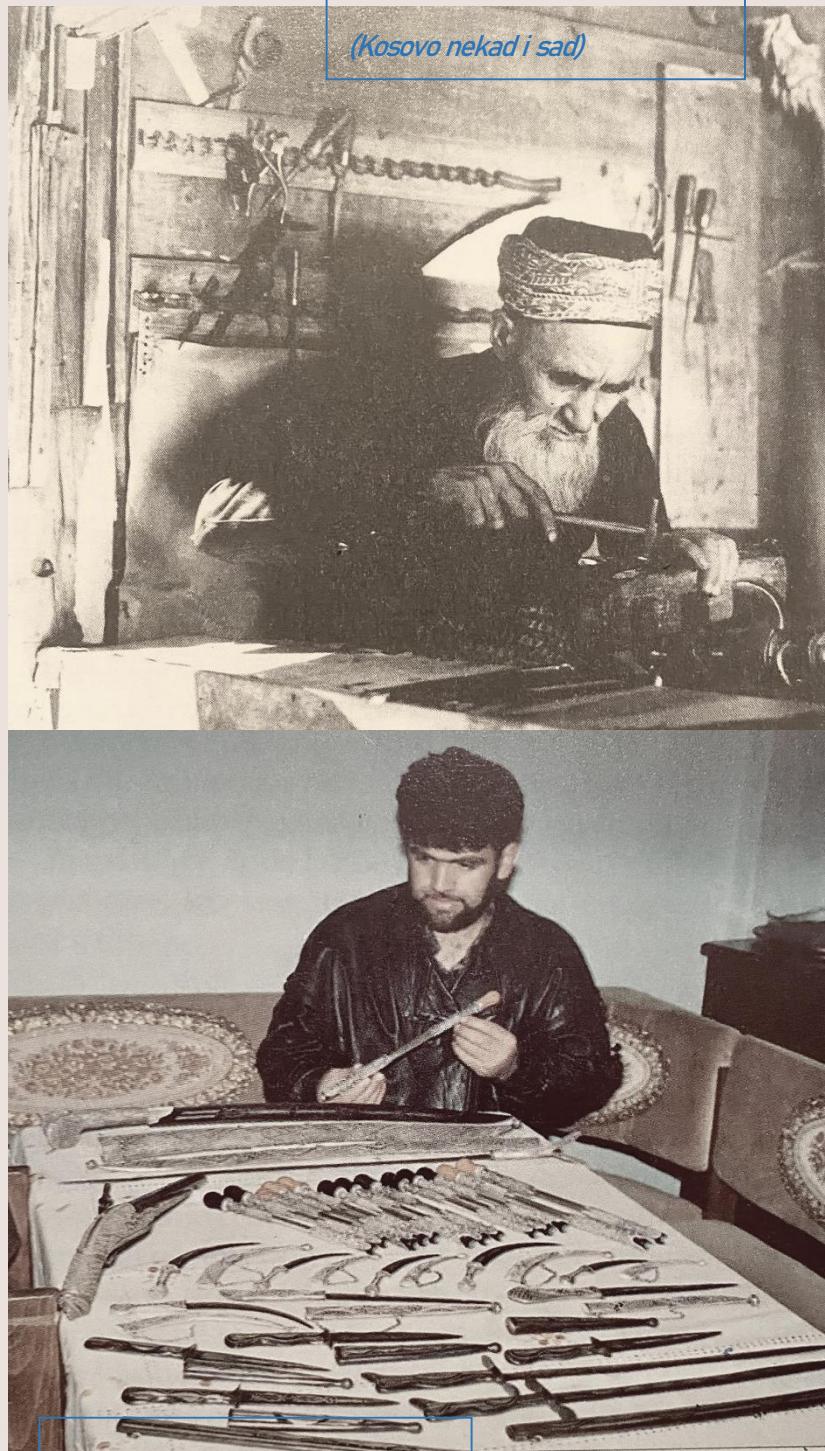
Makazdžije

Zanat makazdžija je bio dosta značajan zanat s obzirom da su proizvodili makaze, sredstvo koje je najviše upotrebljavano i najviše traženo u to vreme. Posle zanata zlatara kaže se da su makazdžije bili najveći umetnici stvaraoci. Makazdžije su upotrebljavali ručne alatke i ručne mašine kao i noge za svoje radove. Makazdžije su, osim proizvodnje makaza premazivali sablje, jatagane (bodeže), noževe i druga oružja, stvarajući ukrase sa zlatnim nitima, od srebra ili bakra. Oni su proizvodili i sudove za kućnu upotrebu, makaze, kutije i čibuk za duvan, divit (mastionice) za pisanje, noževe za sečenje papira, itd. Nazivi objekata je bio raznovrstan ali, sam naziv kao npr. turban nož, ukazuje koliko su se dičili stvaraoci i vlasnici visokim nivoom određenog dela. Njihovi dućani su bili uglavnom u naselju Doda i u naselju Arasta. Ovaj zanat sada je nestao, proizvođači makaza više ne postoje. Ima samo osobe koji se bave oštrenjem i reparacijom makaza.

Među najstarijim i najpoznatijim makazdžijama u Prizrenu su: Sulejman Makazdžiu i njegov sin Ismajl kao i njegovi unuci Myfidin i Sylejman; Ekrem Makazdžiu, njegov sin Abdylkader koji im je ostavio u nasledstvu svojim sinovima Ismetu i Ekremu; dok je ovaj poslednji naučio zanatom decu Durana i Abdylkadera; Aziz Maksuti (Makazdžiu) i njegov sin Ismail Maksuti.

*Fig. 10. Zanat
Makazdžija, proces rada,
Ismail Makasdži*

(Kosovo nekad i sad)

*Fig. 11. Proces rada
zanata, Durhan Pupa –
zlatar i makazdžija
(M.Šukriu)*

Kamenorezci (Klesari)

Kamenorezci (klesari) su klesali i prerađivali kamen za različite vrste građevine. Klesanje kao zanat ili majstorstvo začetke ima još od preistorije, kada su oruđa za rad, oružje i kućni nameštaj izrađivani od kamenja od samih ljudi. Dok, kao zanat ili majstorstvo prema pisanim izvorima u Prizrenu, najpre nailazimo u XIV veku, zatim uzima maha u XVI, XIX-XX-tog veka. Klesanje i zanatstvo obrade kamena u Prizrenu se može videti svugda. Na javnim monumentima, ulice, česme, kanale itd. Njih vidimo i po kulnim zgradama, u džamijama, crkvama, manastirima, tekijama, turbama i po grobovima. Savršena tehnika obrade klesanja je postignuta da, ne samo da se prikaže kao majstorstvo ili zanat svugda po monumentima i tradicionalnim kućama, već i kao umetnost sa visokim umetničkim vrednostima. Klesanje nailazimo i unutar mnogih monumenata, na stubovima, plafonima, odžacima, stepenicama, po многим česmama u Prizrenu, u interijerima kulnih objekata, na fasadama tradicionalnih kuća, na okvirima prozora, po dvorištima mnogih zgrada. Klesanje je bila umetnost sama po sebi.

Klesači su pomoću svog majstorstva prikazivali floralne, geometrijske i kosmičke motive. Pri kraju XX-tog veka, više nema zanatlija ili takvih majstora za obradu kamenja, malo ima majstora koji se bave kamenjem u današnjim danima, a i oni koji se bave nisu na nivou nekadašnjih majstora.

Jastukdžije

Zanat jastukdžija je usko povezan sa jorgandžijama, krojačima i sa vezaćima i, isto toliko je ran ili star koliko i oni sami. Proizvodi jastukdžija bili su uglavnom divani i jastuci. Zanatlje su izradivali jastuke koje su nazivali kalup, koje su punili slamom i sašivali kanavacom majstorski i postavljeni ih na divan ili šilte. Šilte su bile tanje, od istog materijala, ali su često bile punjene vunom ili pamukom. Povrh ovih objekata stavljeni su odabranu platnu, uglavnom od satena, izvezenu majstorski sa zlatnim ili srebrnim nitima, u većini slučajeva i ukrašene raznim floralnim i zoomorfnim motivima. Najrasprostranjeni pokrivači bili su bele pafte (jajgije, tanke metalne ploče), ukrašene po krajevima pletenim koncem (tentenama), koje su se postavljale i po hajatima i čardacima, uvek jednim perfektnim prostiranjem. Zanat jastukdžija je bio negovan sve do XX-tog veka ali je na kraju XX-tog veka zanat opao ostavljajući mesto modernim proizvodima. Ovaj zanat ne kultiviše se više a najpoznatije zanatlje koji su se bavili ovim zanatom bili su: Hazer Cufi sa svojim radnicima i Sefedin Kazazi.

Kalajdžije

Zanat kalajdžija u XIX-XX-tom veku je bio veoma razvijen u Prizrenu, gde je bilo oko 50 radionica. Zanat kalajdžija je usko povezan sa kazandžijama, jer oba zanata kompletiraju jedan drugog. Zanatlje, svojim radom, uglavnom ručnim alatima, stvorili su domaću opremu kao što su: kazani, haranije i šerpe, džugum, ibrik, tiganj, tepsi, sinije, činje sa poklopcom, tas za čorbu, poče za topljenje maslaca, džezve, tendžere, naramenice za salep sa pekarom ili bez nje, safer-tas (limena šolja) za održavanje jela, mangaj, kazan za pečenje rakije. Kalajdžije su kalajisali (poklopce) posuda od bakra, odnosno uvezenim kalajem (kositrit). Prema prirodi rada, kalajdžije su usko povezani sa kazandžijama s toga su im i radionice bile neposredno blizu jedna-drugo. Ovaj zanat je iščezao i više se ne održava kao takav.

Kazandžije

Svakodnevne životne potrebe za posude od bakra je prouzrokovale razvoj zanata izradioca kazana. U prvoj polovini XIX-tog veka u gradu je bilo oko 50 kazandžija, odnosno takvih radionica, krajem XIX –tog veka, bilo jih je oko 20 radionica kazandžija. U XX-tom veku ostalo je svega 4 radionica ovog zanata. Od ovog zanata tehnikom mlačenja uglavnom su proizvedene posude od bakra i mesinga, legeni i ibrici, džugumi, kazani, mali lonci, sinije, mangal i dr. Posude su ukrašene florijalnim, geometrijskim i spiraličkim motivima, sa tehnikom rezbarije i premazivanjem. Posude od bakra su bile pokazatelji o stanju porodice. U većini slučajeva, takve posude su zamenjivale novce u međusobnim odnosima. Proizvodi

Prizrenskih kazandžija ne samo što su ispunjavali potrebe stanovništva Prizrena već su se prodavali i po drugim mestima širom Kosova čak i po susednim zemljama. Ovaj zanat u Prizrenu više se ne obavlja, njegovo mesto je zauzela fabrička proizvodnja i uvoz posuda iz vana.

Kazazi

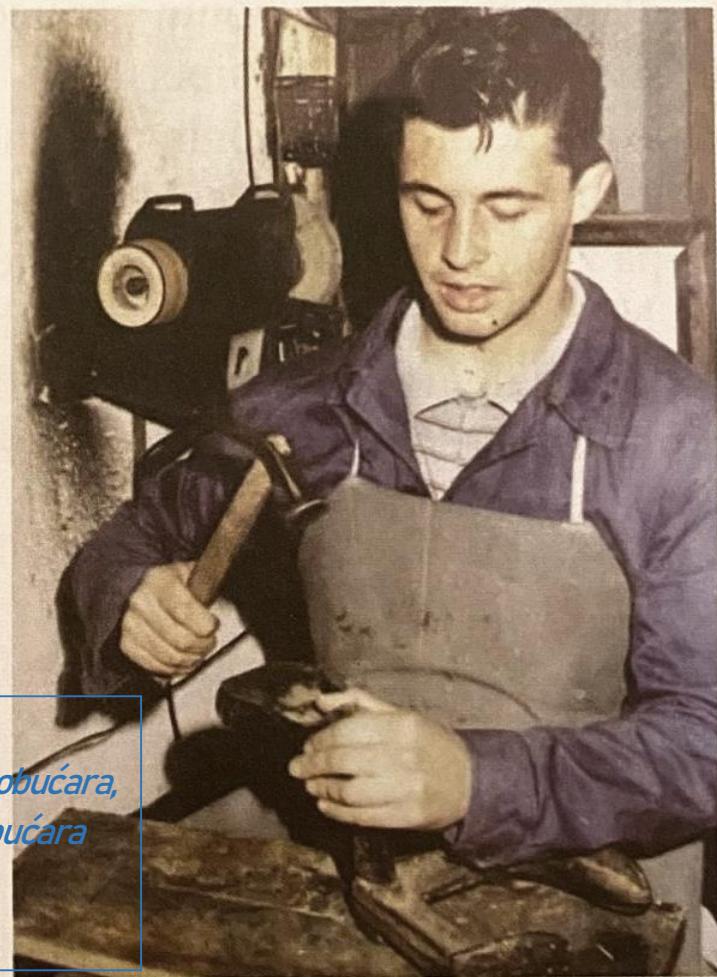
Od pisanih izvora u XVI-tom veku, bilo je 16 zanatlja koji su se bavili zanatom kazaza u Prizrenu. Poslovi kazaza bili su povezani uglavnom sa krojačima, gajtandžijama i saraćima. Kazazi su izrađivali razne predmete od svile, vune i pamuka. Najznačajniji proizvodi ovih zanatlja bili su gajtani, trake, dugmad, ibrišimi (svileni konci), podvezice i razni ornameenti koji su se upotrebljavali kao ukrasi muških i ženskih nošnji kao i za ukrase za konje. Kazaziškim zanatom bavile su se više žene dok, prodajom proizvoda su se bavili muškarci po dućanima i trgovima. Stvorena su: platna od svile; platna od pirindžika; pokrivači za kolevke i stolove; veo za neveste (duvak); tarabulus društvo; pod (čaršavi žena katolkinja za šetnju; riza čutura, ukrašene tirom (debelim koncem od pamuka) za vreme veridbe i za pozivnice da bi došli na svečanosti; pregače, kecelje sa raznim uzorcima i poreženim cvetovima: lale, ruže, ljiljan, karanfil, bela bošča (zavežljaj); čaršav za zakopavanje katolika; šalove za bel tarabulus, prost ili ukrašen. Danas zanat kazaza u Prizrenu je otuđen i modifikovan i ne postoji više ovaj tradicionalni zanat. Većina nekadašnjih proizvoda su industrijalizovani a neki od proizvoda se obrađuju od strane žena po svojim kućama.

O bućari

Obućari kao zanatlije sa svojim osnovanim radionicama nalazimo ih prema pisanim izvorima još u XVI-tom veku, gde je bilo oko 20 radionica obućara (izrađivača čizama, papuča, sandala itd.). U XIX-XX veku, u Prizrenu, zanat obućara bio je veoma razvijen, bilo ih je oko 60 radionica obućara.

Zanat obućara u Prizrenu je bio davno poznat. Ovaj zanat je prošao kroz različite faze proizvodnje, prilagođavajući se novim potrebama. Ranije su najviše izrađivane papuče a zatim cipele. Cipele su najpre rađene za potrebe vojnika i zaposlenih a zatim i za sav narod. Neki obućari bili su orijentisani na izradu različitih čizama za muškarce i žene, s toga su se oni postepeno diferencirali u proizvođače čizama. Obućari su izrađivali svakodnevne cipele za muškarce i žene, one su bile različite vrste a delile su se na svakodnevne i na svečane. Zanat obućara kao i ostalih zanata otuđen je na početku društvene industrijalizacije. Danas u Prizrenu nastavlja da se obavlja zanat obućara ali na jedan drugačiji način od tradicionalnog. Neki mali dućani bave se pravljnjem cipela i obuća ali proizvodnja se obavlja uglavnom po fabrikama ili se pak uvoze.

*Fig. 12. Zanat obućara,
proces rada obućara
(Š. Síceca)*

*Fig. 13. Proces rada u
jednoj radionici obuće
(Š. Síceca)*

Mafesdžije (Maramaši)

Zanat mafesdžija/maramaša na prvi pogled izgleda kao grana zanata krojača ili majstora za vez ali, u srži ima svoje posebne specifičnosti. Počeo je da vrši u XX-to veku, sa ručnim alatima uradili su mefes/marame različitih dizajna i raznim namenama. Postupci majstora ovih zanata se izvršavaju na stolu pokrivenog čebetom gde, uz pomoć kalupa koji je od drveta lipe i poseban za svaki model, štampani razni dizajni na marami i šamiji, uz jednu posebnu preciznu proceduru. Materijali za stvaranje mefesa/marama je pamuk. Dela stvorena uglavnom služe ženama, koje ih stavljuju na glavu svakodnevno i po svećanim ili posmrtnim ceremonijama.

Proizvodi mafesdžija/maramaša mogu da naprave razliku statuta žena, doba, vere a i geografsko poreklo žena Regiona Prizrena. Zanat maramaša na sreću nastavlja da se obavlja u Prizrenu i da ima nekoliko zanatlija i dućane u centru grada. Najpoznatiji mafesdžije/maramaši u Prizrenu bili su: Fahredin Zurnadžiu i njegov sin Turhan Zurnadžiu, Idriz Buza i njegovi sinovi Imer i Nuri Buza, kao i Rustem Bakčini e Zyhdhi Bardi. Njihovi sledbenici nastavljaju da se bave zanatom mafesdžija/maramaša.

Fig. 14.
*Mafesdžije/maramaši
Prizrena u centru grada
(lepo i zeleno)*

Potkivači (Nalbani)

Zanat potkivača ili nalbana je poznat u Prizrenu po pisanim izvorima još od XVI-tog veka, gde je bilo oko 12 radionica potkivača u gradu. U XIX-tom veku bilo je oko 40 potkivača. Potkivači (Nalbani) su potkivali konje. Ove zanatlje u Prizrenu imali su mnogo posla jer je u to vreme uloga konja bila velika. S vremenima na vreme potkivači su se bavili i lječenjem konja. Radionice potkivača su se nalazile u blizini hanova (prenočišta).

Uz radionice potkivača nalazile su se i štale za konje koji su čekali u redu za potkivanje. Potkivači su bili usko povezani sa kovačima zbog proizvoda koje su oni proizvodili. Potkivačima su bile potrebne potkovice i ekseri za potkivanje konja kao i radni alati koji su obično bili od metala. Zanat potkivača je nestao još u prošlom veku s obzirom da su konji izašli iz upotrebe kao potrebne domaće životinje za vuču ili kao sredstvo za prevoz.

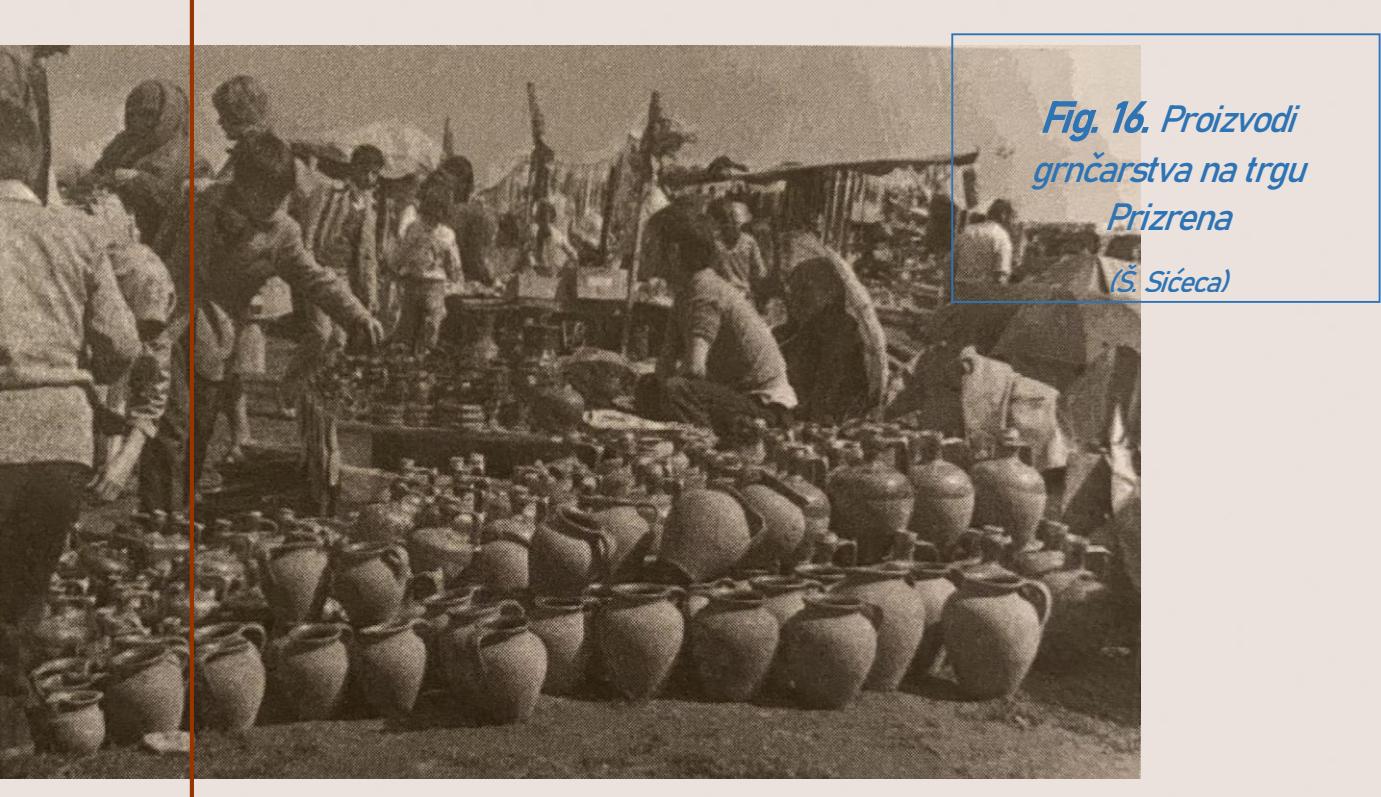
Fig. 15. Zanat potkivača, proces potkivanja konja (Đemil Dili)

G rnčari

Zanat grnčara je jedan od prvih ljudskih zanata. Posude za svakodnevnu upotrebu čovek je počeo da ih proizvodi još od preistorijskog doba. Zanat grnčara u Prizrenu kao profesija je došao malo kasnije u odnosu na druge zanate iako se on obavljao od strane naroda za kućne potrebe. Prema pisanim izvorima, zanat grnčara nailazimo još u XIX-tom veku u naselju Baždarhane, gde su zanatlige nastavile da rade sve do kraja XX -tog veka. Osnovni alat grnčara je bio cirkular kojeg je zanatlija pokretao nogom, dok je oblik posude oblikovao rukama. Iznad drvene ploče stavljanu je testo od gline (krčag) i oblikovao se rukom. Jedan od najkarakterističnoj proizvodnji ovog zanata bili su akustični cevovi koji su postavljeni na zidovima svodova džamija

Osim ovih, proizvodili su : grne (veći zemljani sud) različitih dimenzija za med, pekmez, maslo, tave , krčag za vodu, saksije za cveće itd. Specifične su bile posude za pranje fildžana/šolje, koji su imale oblik tasa ali sa proširenim platoom u gornjem delu.

One su imale mnogo rupa i gravitirale su prema unutrašnosti posude kako bi se omogućilo prolivanje vode iz fildžana/šolje u krčag posebnog oblika. Grnčari su bili prisutni svojim proizvodima u svakoj kući, oni su proizvodili većinu kuhinjskih posuda; grnčari su proizvodili i delove za odžake, cevove i velike posude za rezerve. Zanat grnčara pobedila ga je industrija, industrijski proizvodi su zamenili zanatske proizvode, grnčarstvo je danas nestala i ne postoji više u Prizrenu.

*Fig. 16. Proizvodi
grnčarstva na trgu
Prizrena
(Š. Sićeca)*

Časovničari

Zanat časovničara je nov zanat u Prizrenu koji je počeo da se kultiviše ili da ima svoje majstore još u početku XX-tog veka, 1913 godine, u Prizrenu je bilo 3 dućana časovničara a 1982 godine imalo je 18 dućana časovničara. Satovi su bili različiti, zidni satovi, džepni satovi sa čostekom i ručni satovi; a prema mehanizmima oni su bili na navijanje.

Satovi u Prizrenu se nisu proizvodili ali su se modifikovali od strane domaćih majstora. Imalo je satova sa arapskim brojevima a i sa rimskim brojevima, bilo je i takvih sa floralnim ukrasima i drugih, uokvirenih drvenom izradom okolo itd. Danas je ostalo veoma malo dućana časovničara koji se bave popravljanjem starih satova i njihovom prodajom, a umesto njih mesto su zauzeli moderni satovi na baterije ili na trešenje.

Ćulahčije (izradioci kapa čeleše)

Zanat čulahčija, izradioca kapa čeleše, je star koliko i sam albanski narod, što je dokazano i u antičkim pisanim izvorima. Ćulahčije zanatlje u Prizrenu se pominju još u XVI-tom veku ali, dućani i radionice čulahčija su doživele svoj procvat u XX-tom veku. Kapa čeleše se priprema vršeći 23 operacije sa ručnim alatkama. Zanatlje su prerađivali pripremljenu vunu da bi napravili kapu čeleše. Majstori su upotrebljavali vunu od Šarskih ovaca, belih krava sa Prokletija zatim i Sandžaka i na kraju vunu ovaca „Merino“ uvezene iz Australije. Ćulahčije su proizvodili razne čeleše, različitih formi, uglavnom polusferne, koje se razlikuju prema regionima.

Fig. 17. Zanat izrade kape čeleše od čulahčija, proces pripreme vune (Kosovo nekad i sad)

Kape čeleše su bele boje dok su crvene boje fesovi proizvedeni posebnom narudžbom. Danas, iako je proizvodnja u opasnosti da nestane, ona nastavlja da postoji u centru grada Prizrena i proizvodi čeleše za mnoge zainteresovane. Među najpoznatijim izrađivačima kapa čeleše u Prizrenu bili su: Muhamet Hala, Dželjalj Šalćini, Rešat, Nedžat i Mithat Canhasi, Lutfi Halačić, Abdulah i Čamil Zrza, Idriz Godani sa sinovima Haki, Ymer i Ali Godani, Jašar Đurđeali i njegovi sinovi, Sami, Abdylkader, Zylfikar i Muđali Đurđeali itd. Porodica Đurđeali nastavlja da obavlja zanat izradioca kapa čeleše i dan danas u Prizrenu, kojeg su nasledili sa generacije u generaciju.

Fig. 18. Proces izrade čulahčija, pripremanje kape čeleša
(Edin Geštenja)

Ćilimari

Zanat čilimara je deo odnosno grana tkanja i veza, ali zbog značaja čilima tretiramo ga kao posebnog. Izrada čilima u gradu Prizrenu bila je davnašnja tradicija ali, veći razvoj je postigao u XIX-XX veku. Na kraju XIX-tog veka čilimi iz Prizrena su se izvozili po mnogim gradovima Balkana a nakon Drugog Svetskog Rata, Prizrenski čilimi su bili poznati u svim zemljama bivše Jugoslavije. Ćilime su proizvodili uglavnom žene po svojim privatnim kućama. Sredstva rada čilimara su bila razboj, čekrk, osovine, makaze, igle itd. Prizrenski čilimi su bili od protkane vune sa listovima platna, najglavniji deo je bio i ostao crven a manje crne boje ili drugih boja.

Po čilimima, čergama i sedžadama (prostirkama) prikazani su zoomorfni motivi: razne ptice, orao, žaba, konji, leptiri; a od floralnih motiva: razno cveće; od geometrijskih motiva: manji rombovi, trouglovi, manji kadratići; od kosmičkih motiva: sunce i zvezde sa šest parica, mesec; motivi sa zvoncima, šoljice kafe, ajmalije, češljevi, itd.

Danas čilimi se više ne proizvode kao nekada a i sam zanat čilimara izumire. I ono malo žena koje su izrađivale čilime više ih ne proizvode a umesto čilima mesto su zauzeli proizvodi modernih tepiha iz fabrika.

*Fig. 19. Zanat čilimara,
proces pripreme čilima
(KultPlus)*

Krznari - Izradioci krznenih kaputa

Zanat krznara je jedan od najstarijih zanata, s obzirom da je upotreba koža životinja za ljudske potrebe, prema naučnim izvorima, još od preistorijskog doba. Prema pisanim izvorima, za zanat krznara zna se još od XVI-tog veka kada je imalo 5 radionica koje su se bavile krznarstvom a da je ovaj zanat dobio veće dimanzije u XIX-XX-tom veku. Majstori krznari su imali svoje radionice u kovačkoj čaršiji a da su imali tesnu saradnju i sa tabacima (preradiocima koža). Proizvodnja zanatlja je bio jedan složen i precizan proces gde je bilo potrebno posebno majstorstvo i oprez. Prerađena koža, mereći je pedaljem, sećena je oštom britvom dok je šivenje bilo specijalnom trouglastom iglom sa dvostrukim koncem, s obzirom da je na sredini sitnog šava (obrubu) postavljena jedna traka od kože. Za oblikovanje jedne kapuljače od krvna upotrebljen je šablon od drveta. Proizvedene su razne kapuljače, kabanice sa rukavima ili bez njih, bunde za odrasle i za decu, velike kabanice za čobane-lipovas, bunde kao dodatak kaputa, rukavice sa prstima, sa jednim prstom ili bez prstiju, stopala za seljake i šumare, postećia. Krznari su nastavili sa zanatom sve do XX-tog veka, kada je i započela industrijalizacija rada.

Sa početkom upotrebe mašine za šivenje, tradicionalni zanat za bunde je modifikovan dok, na kraju XX-tog veka uopšte se modernizovao i više nije bilo tradicionalnih zanatlja za krvna. Ovaj zanat je nestao ali, njegova proizvodnja je ostala kao deo istorije po odeljenjima muzeja. Najpoznatiji majstori za krvna u Prizrenu bili su: Spasoje Arsić, Staja Stanojević, Aliriza Špejti i njegov sin Fitim Špejti, itd.

*Fig. 20. Zanat krznara, pripremanje krvna
(M.Šukriu, 2001)*

*Fig. 21. Proces šivenja krvna
(M.Šukriu, 2001)*

Krojači (Terzije)

Zanat krojača (terzija) spada u grupu najstarijih zanata u Prizrenu. Još u XVI-tom veku u Prizrenu je bilo dosta zanatlja koji su se bavili krojačkim zanatom, a na početku XVII-tog veka bilo je oko 30 zanatlja krojača. Pri kraju XIX-tog veka u Prizrenu je bilo preko 100 radionica zanata krojača. Zanat krojača je bio veoma značajan za privrednu Prizrena što dokazuje i naziv jednog od naselja u Prizrenu, Terzimahala. Krojači (terzije) su pravili gradsku nošnju, uglavnom od uvezenog materijala ubacujući ovde i skupu nošnju za naše najviše predstavnike vlasti a i vere.

Jednom igлом, mehanička mašina, sa izvijenim koncem i gajtanom (pletenom vrpcem), sa raznim čohama, izrađivali su nacionalnu nošnju, tradicionalnu i modernu nošnju: duge haljine, dolame, bluze, džamadane, košulje, pantalone, sakoe itd. Štofanim materijalima, plišom i kožom, nošnje su ukrašene vezom zlatnim nitima, srebrnim ili svilom. Krojački zanat se smatrao kao gospodski zanat.

Među zanatljama bilo je i bogatih ljudi a vremenom, veliki broj krojača (terzija) postali su i trgovci uvozeći materijale za šivenje odela, a na kraju XX-tog veka i uvoz gotovih odela.

Krojački zanat je nastavio dase kultiviše, ima dosta krojača u Prizrenu ali je on dosta promenjen, transformisan kako po tehnici tako i po radu, prateći tako i moderne svetske trendove mode. U Prizrenu ima dosta starih poznatih majstora kao što su: Hamdi Sokoli, Zekeria, Ismail i Ismet Sokoli; Kadri, Abedin e Ismet Skenderi, Ačif Skenderi sa suprugom Asibom i snajom Gjylseveren; Hamza Sali Jadraši, njegovi sinovi : Alidžavit, Nehat i Salajdin Jadraši; Redžep Šasivari, Tefik Rada; Hysamedin Hisari i njegovi sinovi: Alajdin, Šuaip e Hamdi Hisari; Ethem Zurnadžiu, Jamin Pacolari i njegov sin Hevzi Pacolari; Kadri Gaši, Abdulah Keleqi; Haki Koro, Šeqri Ajdini, Mustafa Športa, Arif Đeđizi, Hajredin Bilibić, Ačif Kurteši, Nuredin Bepsaepsač, Ali Potori, Beqir Hodžaj i njegova braća, itd.

*Fig. 22. Zanat krojača,
proces rada u radionici -
Bećir Hoxhaj
(porodica Hodžaj)*

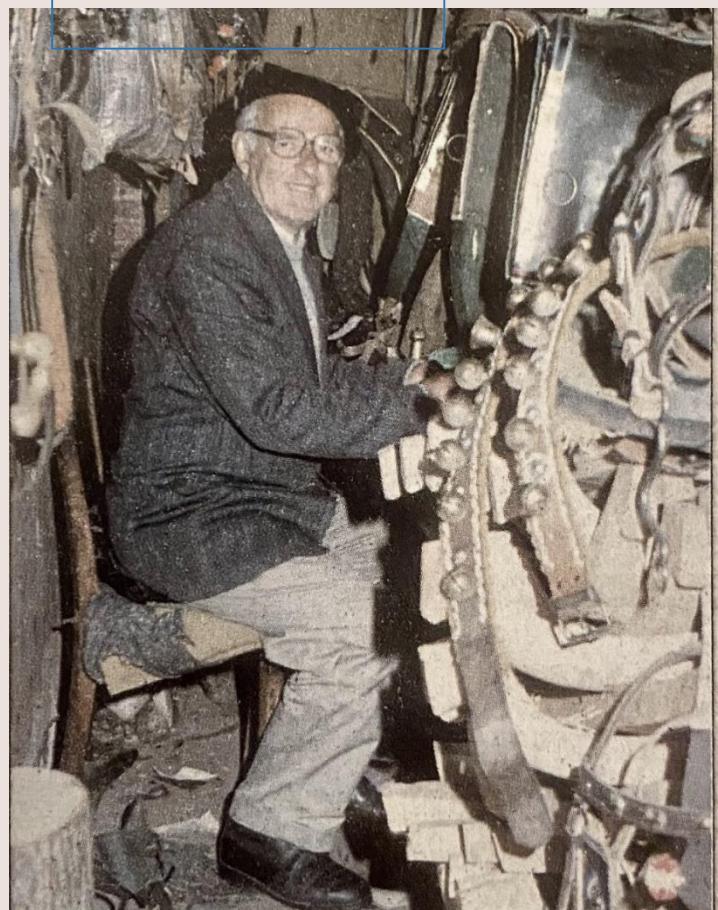
Sarači / Sedlari

Zanat sarača je postojao pre pisanih dokumenata, ali ovaj zanat nailazimo dokumentovan još u XVI-tom veku. Na kraju XVI-tog veka u Prizrenu je bilo 3 radionice sedlara (sarača). Ovaj broj je rastao sve do početka XX-tog veka, gde je u Prizrenu bilo oko 40 dućana sarača/sedlara. Sarači (sedlari) su upotrebljavali kože i mešine: kaiševe, uske muške pojaseve ukrašene sa metalnom kopčom, sa zubastim kružnicama; kolane za metkove, opanke izrađene od kože bivolica.

Sarači su izrađivali konjske i volovske opreme, kao što su: kočnice, oglave (ulare), dizgine (uzda), ogrlice, naslon, sedlo, dizgine (uzda) za konje, grudnjake domaća sedla nazvana "bašibozuk" uzengije, sedlo "čibuk", sa horizontalnim rubom na određenu distancu jedna od druge i popunjenu vunom ili pamukom pomoću čibuka od drena; sedlo "kuskun", sa jednom kožnom hvataljkom na kraju repa i jednim držačem za kolena, prilagođena planinskim uslovima. Sarađivali su sa kovačima zbog njihovih proizvoda kojima su se služili kompletirajući svoje setove za konje kao: svežanj pamuka ili svile, ukrašene đinđuvama od porcelana, kaiševe za konjski vrat gde su stavljali i male zvončiće, kaiševe ukrašene raznim motivima, poklopce za oči konja, koji su ukrašavani đinđuvama i medaljonima itd. Zanat sarača je nastavio da se kultiviše sve do kraja XX-tog veka, dok danas odnosno na početku XXI-vog veka on je nestao i nema više sarača u Prizrenu.

Majstorstvo sarača je poznavalo i njegove majstore gde su najpoznatiji sarači bili: Riza Begu, Hajdar Bojniku i njegovi sinovi Zejnulah i Emrulah, zatim Bajram Hašimi i njegov sin Ahmet Hašimi, Hajdar Sopjani i njegovi sinovi Ali i Ešref, Sylejman Ramizi, Abdullah Osmani, Ćamil Šaqiri, Hamdi Bytyqi, Ramadan Šala, Enver Memiši itd.

*Fig. 23. Zanat sarača,
proces rada u radionici
– Ramadan Šala
(M.Šukriu)*

Tabakci (obrađivači kože)

Tabakci su se bavili obradom kože. Ovaj zanat je poznat u Prizrenu još u XVI-tom veku a kulminaciju je postigao u XIX-XX-tom veku, kada je u Prizrenu bilo oko 100 radionica tabakaca. Radionice tabakaca su se nalazile uglavnom sa desne strane reke Lumbardhia (nekada Bistrica), u naselju sa istim nazivom, u Tabakhani. Izrada kože je bila jedan od najvećih i najrazvijenih zanata u Prizrenu dok, njeni proizvodi su se izvozili u mnogim zemljama Balkana i Evrope.

Proces rada je bio veoma dug i složen a sredstva rada tabakaca su bila različita i to od metalnih materijala, kamena, drveta i stakla. Tabakci su se bavili preradom kože dok su se preradom robe od kože bavili sarači, obućari, čizmari, izradioci papuča, krznari su se bavili kožom.

Na kraju XX -tog veka u Prizrenu nije ostala nijedna radionica tabakaca. Danas se kože stoke izvoze van zemlje za njihovu preradu.

*Fig. 24. Zanat tabakaca,
proces pripreme kože
(Kosovo nekad i sad)*

zrađivači šajaka

Uporedo sa krojačima radili su i izrađivači šajaka, ovaj zanat je toliko star koliko i tradicionalna nošnja, s obzirom da su ove zanatlige izrađivali nošnje za muškarce od sukna i vune. Primena crnih gajtana kod čakšira bilo je jedno specifično i elegantno majstorstvo. Sredstva sa kojim su radili bila su igle i makaze, sekli su i šili šajak za prsluke za muškarce, zavijače, kabanice sa dugim ili kratkim rukavima, kabanice sa kvadratnom kragnom koja postaje kapuljača po potrebi, čakšire vezene sa gajtanima, sa tri i više redova, u zavisnosti od zona ili krajina. Čakšire su bile obično od prirodnog belog šajaka kao što je bila i vuna, dok su ostala stvaralaštva radile crnom ili sivom bojom. Gajtani su bili crne boje tako da je dominirala bela boja, crna i mrka boja. Takvu nošnju su upotrebljavale uglavnom narodne mase zemlje. Danas je ovaj zanat nestao, nema nijednog majstora koji se bavi zanatom izrađivanja šajaka dok, sama tradicionalna nošnja ili se poručuju iz vana ili se proizvode ovde ali ne na tradicionalan način već na moderan način i moderan materijal. Zanatlige koji su se bavili zanatom izradivača šajaka u Prizrenu, bili su: Mehmet Majtani, Ćazim Džara, Sylejman Sokol Jetiši i njegovi sinovi Ymer, Isa i Mustafa, Mula Zenuni, Ćamil Hodža, Sejfulah Kruša, Redžepš Ramiz Vokshi, Adem Zenuni i Dan i Mizit Abraši kao i Rasim Hana.

Lista Fotografija:

1. Fig. 1. Zlatarnica, proces rada prizrenских zlatarnica, 60' tih godina, XX-tog veka (uzeto od: Kosovo nekad i sad, 1973)
2. Fig. 2. Zanat zlatara, proces rada u filigranu (uzeto od: Mesto susreta Civilizacija, 2012 - S.Karahoda)
3. Fig. 3. Zanat britvadžija, proces rada, Ali Šinik (uzeto od: Drevni Prizren - M.Šukriu, 2001)
4. Fig. 4. Razni proizvodi britvadžija (uzeto od: Drevni Prizren - M.Šukriu, 2001)
5. Fig. 5. Zanat Dvorenzbarstva, proces rada (uzeto od: Drevni Prizren - M.Šukriu, 2001)
6. Fig. 6. Zanat tkanja, proces rada na razboju (uzeto od: Kosovo nekad i sad, 1973)
7. Fig. 7. Proces tkanja na razboju (uzeto od: Biseri Albanskog Etniteta u Prizrenu - Š. Sićeca, 2002)
8. Fig. 8. Zanat kovača, proces rada (uzeto od: Mesto Susreta Civilizacija, 2012 - S.Karahoda)
9. Fig. 9. Zanat kovača, proces prerade metala u Prizrenu (J.v. Hahn)
10. Fig. 10. Zanat Makazdžija, proces rada, Ismail Makasdži (uzeto od: Kosovo nekad i sad, 1973)
11. Fig. 11. Proces rada zanatlja, Durhan Pupa - zlatar i makazdžija (uzeto od: Drevni Prizren - M.Šukriu, 2001)
12. Fig. 12. Zanat obućara, proces rada obućara (uzeto od: Zanati i zanatstva u Prizrenu ... Š. Sićeca, 2017)
13. Fig. 13. Proces rada u jednoj radionici obuće (uzeto od: Zanati i zanatstva u Prizrenu ... Š. Sićeca, 2017)
14. Fig. 14. Mafesdžije (maramaši) Prizrena u centru grada (Lepo i zeleno)
15. Fig. 15. Zanat potkivača, proces potkivanja konja (uzeto od: website Press Centar, Đemil Dili)
16. Fig. 16. Proizvodi grnčara na trgu Prizrena (uzeto od : Zanati i zanatstva u Prizrenu ... Š. Sićeca, 2017)
17. Fig. 17. Zanat Ćulahčija, proces pripremanja vune (uzeto od: Kosovo nekad i sad, 1973)
18. Fig. 18. Proces rada Ćulahčija, pripremanje čeleša (Edin Geštenja)
19. Fig. 19. Zanat Ćilimara, proces pripremanja ćilima (uzeto od : website, KultPlus)
20. Fig. 20. Zanat Krznara, priprema krvna (uzeto od : Drevni Prizren - M.Šukriu, 2001)
21. Fig. 21. Proces šivenja krvna (uzeto od : Drevni Prizren - M.Šukriu, 2001)
22. Fig. 22. Zanat Krojača, proces rada u radionici- Becir Hodžaj (porodica Hodžaj)
23. Fig. 23. Zanat Sedlara (sarača), proces rada u radionici- Ramadan Šala (uzeto od : Drevni Prizren - M.Šukriu, 2001)
24. Fig. 24. Zanat kožara (tabaka), proces pripreme kože (uzeto od : Kosovo nekad i sad, 1973)

Upotrebljena literatura – Bibliografija

Drita Statovci – Istoriski razvoj zanatstva i njegov savremeni značaj za privrednu-društvenu, strukturu SAP Kosovo, Priština 1982.

EC Ma Ndryshe – Lepo i Zeleno, Katalog za južni region, Prizren 2015.

Esat Haskuka – Most, čaršija, džamija i naselje Arasta, Prizren 1999.

Esat Haskuka – Analize funkcija Prizrena tokom vekova, Prizren 2003.

Kosovo - nekad i danas (Kosova – dikur dhe sot), Grupa autora, Beograd 1973.

Muhamed Šukriu-Drevni Prizren- Morfologija toka za očuvanje materijalne kulture, Prizren 2001.

Samir Karahoda – Mesto susreta civilizacija, Prizren 2012.

Špresa Sićeca – Biseri Albanskog Etniteta u Prizrenu, Peć 2002

Špresa Sićeca – Umetnički zanati u Prizrenu, Orahovcu i Suvoj Reci, Prizren 2011.

Špresa Sićeca – Zanati i zanatstva Prizrena u Monumentalnom Kompleksu Albanske Lige Prizrena, Prizren 2017.

Za EC:

EC se angažuje za održivu ekonomiju i demokratsko rukovođenje na lokalnom (i regionalnom) nivou putem mobilisanja zajednice, nadzora javnog odlučivanja i partneriteta za primenu programa i razvojnih politika. Za ispunjenje ove misije organizacija primenjuje inicijative u sklopu dva glavna programa: Sveobuhvatni Gradovi/Oпštine i Održivi Razvoj. Dok, treći program je zamišljen kao jedinica podrške za delovanje organizacije koja teži adresiranju triju spoljnih i unutrašnjih izazova:

1. Nedovoljan volumen empirijskog znanja u zemlji, obuhvatajući i poverljive statističke podatke, specijalizovane analize i stručna mišljenja.
2. Potrebu za konsolidovanje unutrašnjih kapaciteta a posebno u istraživanju, osnovici podataka, analiza, menadžiranja, razvoj zajednica i sektorsku ekspertizu, i
3. Nedostatak dugoročne finansijske održivosti diverzifikujući izvore prihoda, sa naglaskom za pružanje usluga za treće stranke.

Konceptualni trougao koji će orijentisati rad organizacije u sledećih 5 godina (2020-2024) sadrži sledeće elemente: 1.Sveobuhvatnost, 2. Održivost, i 3. Znanje. Ec... veruje da su demokratizacija i sveobuhvatan državni razvoj, jedan proces koji treba planirati i izgraditi odozdo pa na gore.

U srži demokratskog rukovođenja nalazi se otvorenost i obuhvatnost svih u donošenju odluka koje imaju za cilj zajedničko dobro dok, razvojno planiranje zahteva racionalno korišćenje teritorijalnih izvora, bez da kompromituje njihovu upotrebljivost od strane budućih generacija. Kako demokraciju tako i razvoj treba izgraditi na osnovu zdravog razuma koji garantuje pametne i vizionarne odluke i postupke.

.

Osnovne vrednosti organizacije su:

1. **Nepristrasnost** - EC postupa na osnovu zbijenih i sveobuhvatnih analiza i odstranjuje brzoplete i impulsivne postupke. Ec.. teži da podrži i povede napred alternative koje na osnovu ispitivanja proizilaze kao najpristupačnije, bez obzira što društvene mase ne podržavaju ovu opciju;
2. **Aktivizacija** - Članovi Ec... će biti aktivisti koji će se angažovati po redovnoj osnovi kako bi vodili napred sadejstvo građana da bi ispunili misiju organizacije;
3. **Orijentisanje u pravcu rezultata** - Članovi Ec ... su orijentisani kako bi postigli rezultate gde zalaganje ne zadovoljava očekivanja organizacije ukoliko ne završi sa očekivanim rezltatima;
4. **Osnova delovanja Zajednice** – Ec... će biti uvek pri zajednici gde će saznati od građana i gradeći koncenzus za sadejstvo i oblikovanje društva.